

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE**

DOCTORAT ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL FILOLOGIEI

HERVÉ BAZIN :
AVATARURI ALE UNEI SCRITURI
POETICE

Teză de doctorat. Rezumat

COORDONATOR

Prof. univ. dr. YVONNE GOGA

DOCTORAND

BIANCA-LIVIA BARTOȘ

CLUJ-NAPOCA

2018

I. REZUMAT

După mai bine de douăzeci de ani de la moartea lui Hervé Bazin, opera lui se definește printr-o vitalitate extremă, grație farmecului pe care îl produce cititorului, fascinat, la rândul său, de stilul inedit al acestui scriitor controversat. Această perspectivă, care constituie punctul de plecare al analizei propriu-zise, trasează, în linii mari, motivația pentru alegerea subiectului, privind scriitura unui autor a cărui imagine riscă să fie disipată în contextul literar contemporan.

Citind romanele lui Hervé Bazin, am constatat, în primă instanță, recurența unui vast patrimoniu al marilor valori ale literaturii canonice, cum ar fi romantismul lui Victor Hugo, realismul lui Balzac, naturalismul lui Gustave Flaubert sau Émile Zola și simbolismul lui Charles Baudelaire. Cu toate acestea, bricoler amator, Hervé Bazin nu putea decât să restaureze această moștenire după propriul gust, remarcându-se printr-o **estetică** unică datorită stilului frapant, distrugător și, totodată, reedificator. Ținând seama de tradiția clasică, el o folosește numai pentru a o descompune, folosind bucățile rămase pentru a-și construi propriul templu romanesc. În acest context, studiate sub microscopul mitanalizei, **narațiunea** și **narativul** baziniene sunt definite ca procese de demistificare și poetizare printr-o nouă cosmogonie mistică: **narațiunea** în primă instanță, deoarece actul scriituri este definit de structurile sale componente, cum ar fi **spațiul**, **timpul** sau categoria personajului și, în al doilea rând, **narativul**, grație valorii sale de a cuprinde dimensiunea **poietică**, a tehnicii de scriitură.

Într-o primă etapă, am observat că, în opera lui Hervé Bazin, **timpul** și **spațiul** nu sunt construite în mod individual, autorul definindu-și estetica printr-o scriitură în care cele două entități sunt reunite printr-o legătură indisociabilă, răspunzând teoriei bahtiniene a **cronotopului**. Mai mult decât atât, prizonier al unei temporalități redutabile, scriitorul se cufundă în mitologie, singura dimensiune demnă de a-l înzestra cu abilitatea de a domina peste trecerea timpului în universul său de hârtie. Mitul a devenit, astfel, principalul filtru al analizei hermeneutice a romanului bazinian și principala metodă de cercetare a prezentei analize. Exemplificând doar cu primul capitol, putem constata că mitul pune în valoare, aici, prezența lui Cronos, guvernând nemilos în imperiul său temporal, ale cărui granițe sunt impasibile. De-a lungul paginilor, observăm că deși prizonier în ciclicitatea angoasantă a regatului condus de Aion și presat să evadeze de sub dominația lui Cronos, eroul bazinian găsește o oază de acalmie în domeniul lui Kairos. Eliberarea lui? Cele patru elemente sacre și înțelepciunea primordială, purtătoare de armonie în universul propus de scriitor și definite de caracterul protector al pământului, spiritul de purificare al apei, botezul prin foc sau reînnoirea prin aerul schimbării.

Pe de altă parte, în strânsă legătură cu categoria **timpului**, **spațiul** reprezintă cea de-a doua temă privilegiată a romanului bazinian, definit de o operă scrisă cu un condei originar din regiunea natală a scriitorului: Anjou. Această reprezentare ideală a universului poetic trasează aria de desfășurare a acțiunii, de preferință un **spațiu** deschis, definind, totodată, printr-o metonimie subtilă, personalitatea artistului: lacom după revoltă (atributul lui Prometeu), înzestrat cu forță fizică și curaj (atribute ale lui Zeus), autorul pictează aceleași trăsături în personalitatea eroilor săi.

Cu toate acestea, pentru a readuce scriitorul pe pedestalul care îi corespunde, întreprinderea literară a poeziei structurilor se dorește a fi încununată de componenta **narativului**, înglobând în straturile ei o tendință de mistificare și poetizare. Pornind de la un citat care definește unitatea **artei poetice** baziniene, am împărțit această a doua parte a cercetării mele în trei capitole principale, care definesc cele trei etape ale creației literare la Hervé Bazin: lucrarea **arhivistului**, geniul scriitorului și misiunea **estetică** a **artistului**.

Astfel, procesul de creație implică, în primul rând, lucrarea **arhivistului**, care colectează informația, urmând ca **artizanul** să o clasifice și să o organizeze. De la realitatea obiectivă la implicit, nerostit, voalat, dar strălucitor în același timp, Hervé Bazin captează ochiul savantului: colecționar de imagini și amintiri, poetizarea romanului său este la „un fișier distanță”. Analizată din acest punct de vedere, opera sa artistică se dovedește a fi complexă: dovada o constituie studiile genetice ale avânturilor, dovedind că aportorul **arhivistului** este o lucrare titanică, dar care se încheie, în ultimă instanță, cu lucrarea eliberatoare al lui Prometeu.

În același context, trebuie remarcat faptul că, la Hervé Bazin, minuția operei este trădată de amploarea planurilor pregătite înainte de scrierea propriu-zisă a fiecărui roman. Inspirat de modelul naturalist al lui Gustave Flaubert și de dosarele pregătitoare ale lui Émile Zola, scriitorul angevin recurge, și el, la documentarea pe șantier, elaborează planuri și chiar poartă discuții cu specialiști în diverse domenii: medici, preoți, primari și chiar pompieri, pentru a fi cât mai plauzibil în scrierile sale. Din acest punct de vedere, Hervé Bazin intră în literatură cu un mare patrimoniu clasic, definindu-și stilul de lucru prin inspirația jurnalistică și tehnica naturalistă. Dar, dincolo de acest patrimoniu canonic, el se impune grație unei noi concepții asupra literaturii în mediul românesc al secolului precedent, fuzionând această dublă perspectivă, clasică și modernă.

Cea de-a doua parte a actului creativ privește imaginea scriitorului, oscilând între pasiunea pentru subiectivitate și recursul la realismul declarat. Autorul semnează, în primul său roman, un pact **autobiografic**, definit de o semi-identitate nominală autor-narator-personaj, dar care, în mod paradoxal, nu mărturisește înclinația scriitorului pentru partea autobiografică, ci, dimpotrivă, dovedește o tendință de glisare spre narațiunea **fictivă**. În aceste condiții,

principalul meu obiectiv a fost să dovedesc faptul că dilogia autor-actor nu privește decât o „etapă de gestație”, întrucât Hervé Bazin depășește termenii contractului **autobiografic**, îndreptându-se spre terenul fertil al **ficțiunii**. În acest sens, am remarcat că în opera baziniană nu există **autobiografie** pură sau autoficțiune exclusivă, ci o auto-narațiune ficțională cu efect terapeutic: *auto-narațiune*, deoarece este mărturisită de numeroase ori în declarațiile publice ale scriitorului, *fictivă* pentru că statutul imaginar al personajului este indicat în primul rând de schimbarea numelui protagonistului și *terapeutică* datorită efectului vindecător al scrisului. În final, această ambiție de a aborda în textele sale tematici atât de frecvente în societate s-a concretizat într-o scriere **poetică**, un roman menit să fie citit în profunzime, o lucrare predestinată vindecării unor răni stigmatizante, ce urmează a fi transformate în simple amintiri. *In nuce*, este vorba despre o adevărată catharsis, o auto-vindecare prin scris.

În al treilea rând, m-am oprit la valorile poetice ale actului literar întreprins de **artist**, etapă în care autorul este preocupat la fel de mult de **poietică** și de mecanismele de producere a unei opere de artă, cât de **estetică**, de receptarea operei sale și de efectul ei asupra publicului. Hervé Bazin a dorit întotdeauna să-și păstreze cititorul în stare de veghe și dacă are succes în acest sens, acesta este datorat aportului estetic al **artistului**, ale cărui tehnici narrative și metode de scriere sunt reunite într-un singur cuvânt: **artă poetică**.

În același context al misiunii **estetice** a **artistului**, am demonstrat mai întâi că poetizarea se realizează la nivelul structurilor romanului, cum ar fi granițele spațiului **fictiv**, simplificarea schemei narrative și scriitura auto-reflexivă. Hervé Bazin scrie și oferă același dar personajelor sale, presărându-și romanele cu numeroase aluzii la opera scriitorului și, mai ales, la textul pe care cititorul îl vede scriindu-se în fața ochilor lui. Romanul său reprezintă, ulterior, o punere în abis a actului creativ, o scriere care-și trădează caracterul auto-reflexiv mizând, în cele din urmă, pe caracterul autoficțional al scriiturii.

Ansamblul de metode și tehnici pe care autorul le folosește ar avea ca scop, în acest sens, producerea frumosului și evidențierea **esteticii** romanului. Printre numeroasele exemple care ar fi putut face parte din această analiză, am ales să mă ocup de observarea talentului său de **artist** în estetizarea verbului, completat de imaginea **artizanului** care se menține la distanță de literatura de consum. Dacă, într-o primă etapă, Hervé Bazin alege cuvântul-imagine ca simbol al romanului său sugestiv, el își manifestă apoi înclinația față de jocul cu **discursul** specializat, un loc al întâlnirii poetice, menit să demonstreze că valențele multiple ale limbii sunt de mare finețe.

În ultimă instanță, buna dispoziție a cititorului în fața amestecului de umor, **ironie**, antifrază, deriziune sau sarcasm, oferă plăcerea de a lectura opera lui Hervé Bazin. Privit din acest punct de vedere, procesul de scriere a romanului bazinian nu este un act liber, ci

demonstrează înclinația scriitorului pentru a satisface gustul publicului său. Cea de-a treia și ultima parte a acestui capitol urmărește distanțarea prin umor și **ironie**, un proces care face din **poetica** stilului lui Hervé Bazin un stil agasant, dar răscumpărător și purificator totodată. Or, există, pe deasupra, un umor îndreptat împotriva propriei sale persoane, o auto-deriziune vindecătoare și, în felul acesta, scrisul este dezvăluit ca o formă terapeutică menită să cicatrizeze vechile răni, pe care autorul le vindecă prin această întâlnire poetică între stilou și o foaie de hârtie.

A reuni toate aceste caracteristici inedite în câteva cuvinte a fost una dintre preocupările mele majore, concretizată în alegerea titlului pentru această cercetare. În primul rând, concentrându-mă asupra obiectivului meu principal: abordarea po(i)etico-estetică în opera lui Hervé Bazin, m-am îndreptat spre teoriile literare, unde abordarea vagă, imprecisă și chiar ambiguă a celor două noțiuni se dovedea a fi insuficientă în adoptarea unei singure linii de interpretare. Astfel, dimensiunea poetică, în sensul folosit în acest studiu, se referă, pe de o parte, la poezia structurilor și, pe de altă parte, la actul creativ original al scriitorului, definit, în munca sa **artistică**, de un stil inovator.

Pe de altă parte, ghidată de dorința autorului pentru adoptarea unui stil original, am observat o reinterpretare a patrimoniului literar clasic, îndreptat spre o nouă dimensiune a poeziei operei literare, precum și spre un stil inedit, îmbrățișat la nivelul tehnicilor actului creativ, a **poiesisului**. În numele acestei scrieri în permanentă schimbare, care îl determinase pe exegetul Pierre Moustiers să-l catalogheze pe Hervé Bazin ca „romancier în mișcare”¹, am ales să optez în alegerea titlului pentru termenul de „**avatar**”, și aceasta datorită valorii sale conotative de „transformare”, „schimbare” sau chiar de reîncarnare, pentru a ajunge astfel la sensul etimologic² al cuvântului.

În această ordine de idei, diferitele valențe ale acestui proces creativ, numite aici „avataruri” în sensul denotativ al termenului, se referă, pe parcursul acestei cercetări, la ineditul romanului bazinian în cele două postulate ale sale: **narațiunea** și **narativul**, poezia structurilor și **poieticul** mecanismelor de producție. În ansamblu, versiunea finală: *Hervé Bazin: avataruri ale unei scriituri poetice*, cuprinzând totalitatea structurilor care definesc profunzimea dimensiunii poetice în opera baziniană, este menită să sublinieze scopul cercetării: o analiză a operei poetice a scriitorului, însoțită de o tentativă de **demistificare**.

Scopul acestei cercetări este, așadar, aducerea în discuție a unei mari personalități, scriitor, jurnalist și academician francez, precum și plasarea lui în cadrul scrierii **poetice**,

¹ Pierre Moustiers, *Hervé Bazin sau romancierul în mișcare*, Paris, Editura Seuil, 1973.

² *Trésor informatisé de la langue française*, s. v. « Avatar ». [Online]. URL : <http://www.cnrtl.fr/lexicographie/avatar>. (Consultat în 16.07.2017).

născută dintr-o pasiune imensă și din plăcerea pentru a satisface gustul cititorului. Pornind de la **narațiune**, parcurgând categoria **cronotopului** și tipologia personajelor cu sub-segmentele lor, traversând mitologia și simbolurile pe care aceasta le oferă, pentru a ajunge la noile tehnici ale **narativului** bazinian, putem defini **avatarurile** operei poetice a lui Hervé Bazin.

II. CUVINTE CHEIE

artă poetică, artist, artizan, autobiografie, avatar, cronotop, demistificare, discurs, estetică, spațiu, ironie, ficțiune, timp, mit, narațiune, narativ, personaj, poetic, poetice, revoltă.

III. CUPRINS

INTRODUCERE	11
PRELIMINARII	19
O definiție a romanului poetic	19
Hervé Bazin : omul și scriitorul.....	20
PARTEA I	
DE LA MIT LA NARAȚIUNEA POETICĂ	23
Introducere parțială : Mitul, o aventură catarctică.....	24
CAPITOLUL I	
O ABORDARE POETICĂ A CRONOTOPULUI.....	30
I. Temporalitatea baziniană : Cronos, Kairos și Aion	31
1. Cronos și Kairos : între preocuparea pentru cronologie și timpul metafizic	32
a) Kairos sau <i>carpe diem</i> -ul bazinian	37
b) O cronologie a căutării identitare	40
c) Casandra și darul profeției	41
2. Aion și simetria ciclică	46

II. Spațiul: o rescriere a mitului eternei reînțoarceri..... 51

1. Spațiul deschis și înțelepciunea primordială.....	52
1. 1. Gaia și acalmia telurică.....	53
a) Hervé Bazin – « scriitor provincial ».....	53
b) Perfecțiunea angevină: un Eldorado bazinian.....	54
c) Predilecția pentru Zeița-Mamă	59
d) Domeniul zeiței Gaia – stăpânire și garanții.....	63
1. 2. Prometeu și baia de foc	66
1. 3. Afrodita sau morala apei.....	71
a) Cadrul privilegiat: o « fereastră spre Loara »	71
b) Scăldatul în râul Erdre: de la sexualitate la maternitate	73
c) Râul Erdre: noul Iordan	75
d) Împrejurimile apei – un spațiu protector	76
1. 4. Eter: botezul de aer	78
a) Hervé Bazin: o victimă a reteritorializării	80
b) Călătoria în marile mituri fondatoare	84
c) Eroul bazinian – o ființă mobilă.....	86
2. Spațiul închis: de la protecție la teroarea granițelor	90
2. 1. Microcosmosul de origine – domeniu tutelar al vindecării ?.....	91
2. 2. Casa-închisoare	92
2. 3. Sertarul – un spațiu al intimității sufletului	95

CAPITOLUL II

O NOUĂ TIPOLOGIE A PERSONAJULUI 98

I. Revolta prometeică: teleologie a personajului bazinian..... 100

1. Tipologia revoltatului: principiu social și manifestări literare	100
2. Revoltatul împotriva tiraniei.....	102
2. 1. Revolta prin cuvânt.....	106
2. 2. Extindere a rebeliunii.....	108
2. 3. Prometeu înlănțuit în căsnicie.....	113
3. Prometeu însetat de emancipare	116

3. 1. Universul familiei: o tentativă de eliberare.....	116
a) Refugiul în paternitate.....	118
b) Copil nefericit. Paternitate reușită?.....	121
c) Tatăl adoptiv și bastardul – încercări depășite ?.....	124
d) Un roman al paternității.....	125
e) Succesul în paternitate. Etape și obiective.....	127
3. 2. Eliberarea prin adulter	129
a) Copiii divorțului	132
b) Un nou supliciu: recăsătoria	138
c) A doua căsătorie – un incest de gradul al doilea.....	142
4. Titanul dezlănțuit.....	146
4. 1. Refuzul canoanelor sociale	146
4. 2. Refuzul canoanelor religioase.....	150
a) Hervé Bazin – un <i>homo religiosus</i> ?.....	150
b) Prometeu eliberat de sub dominația lui Zeus.....	154
c) <i>Lève-toi et marche</i> – o rescriere laică a parabolei.....	158
d) <i>Un feu dévore un autre feu</i> sau parabola Martei și a Mariei ...	161
5. Prometeu – liberator prin scriitura angajată.....	163

II. Blazoane prometeice : forța și curajul..... 171

1. Forța fizică, o moștenire de familie	172
2. Eroul bazinian – lăstarul forței ancestrale	175
3. Hercule și Zeus – virilitate și forță supremă.....	180
4. Artemis și pescuitul legendar.....	181
5. Afrodita: de la forța morală la frumusețea feerică.....	186

III. Monstrul: figură anti-prometeică..... 191

1. Categoria monstrului: de la mitologie la literatură.....	191
2. Hervé Bazin. Un patrimoniu romantic.....	193
3. Lupta cu monstrul. Nașterea monstrului.....	198
4. Monstrul – avatar al pedepsei și al transformării.....	201
a) Boala – un testament naturalist.....	201
b) Bolnavul – obiect al unei metamorfoze catarctice	205
c) O monstrificare ratată: de la boală la moarte.....	207

d) Pe un pedestal catarctic al noului botez.....	210
5. Un roman al condiției umane?.....	211
a) Eroul bazinian: o « ființă aruncată în lume ».....	211
b) Gustul pentru absurd și motivul războiului	213

PARTEA A II-A

NARATIVUL BAZINIAN: SCRITURĂ POETICĂ ȘI POIETICĂ 217

Introducere parțială: Etape ale actului creator	218
---	-----

CAPITOLUL I

ARHIVISTUL PE ȘANTIER..... 222

I. Colectarea documentelor: archivistul 223

1. Direcția contemporană – jurnalismul	223
a) Experiența jurnalistică	223
b) De la text la ecran: un roman al celei de-a șaptea artă	225
2. Direcția istorică – naturalismul.....	238
a) Moștenirea literară	228
b) Tehnicianul pe șantier.....	229

II. Clasarea arhivelor : artizanul 233

1. Planul de lucru	233
2. Ciorna actului creator	240

III. O direcție nouă între jurnalism și naturalism..... 242

CAPITOLUL II

SCRIITORUL ÎN CĂUTAREA FORMEI 244

I. FRUCTUL NECOPT AL PACTULUI AUTOBIOGRAFIC 245

1. Tendințe spre realismul obiectiv.....	249
2. Note în jurnal	250
3. Scriitura epistolară	254
4. Identitatea nominală autor-personaj	255

II. Spre ficțiunea autobiografică 257

1. Ficțiunea, noțiune controversată 257
2. Autoficțiunea: context teoretic și adaptare la romanul bazinian 259
3. Elemente paratextuale 264
4. De la prezentul narațiunii la trecutul povestirii 269
5. În căutarea unei forme originale 271
6. O strategie de captare a atenției 274

CAPITOLUL III

ARTISTUL ȘI CONDEIUL SĂU 279

I. Structura romanului 280

1. Incipit și excipit: granițe ale poeticii narative? 280
 1. 1. Arta unui incipit *in medias res* 281
 - a) *Vipère au poing* – un incipit în profunzime 282
 - b) Incipituri poetice 284
 1. 2. O scriitură care depășește orice graniță 287
2. Simplificarea schemei narative 290
 - a) Verbul și rapiditatea acțiunii 291
 - b) Comprimarea schemei narative 294
3. Tehnica de *mise en abyme* și scriitura autoreflexivă 295

II. Discursul narativ 299

1. Textul între corp și simbol 300
 - a) Șarpele: simbol al virilității precoce 302
 - b) Cucuveaua sau vânărea nedreptății 305
 - c) Fereastra – de la un univers la altul 307
2. Jocul cu discursurile specializate 311
 - a) Limbajul medical 313
 - b) Pasiunea pentru astronomie 316
 - c) Discursul de drept 320

3. Distanțarea prin umor și ironie	323
3. 1. Comicul de limbaj.....	325
a) O « lexigonie » a comicului	326
b) Comicul de nume	327
3. 2. Comicul de caracter	334
a) De la umor la ironie. Preliminarii teoretice	334
b) O coordonată a rizibilului	336
c) Pe culmile sarcasmului	339
3. 3. Umorul negru sau comicul de absurd	341
3. 4. Autoderiziunea terapeutică	344
a) Autoterapia.....	345
b) A râde de celălalt: pentru o terapie a sinelui.....	347
4. Auto-narațiunea – o terapie de succes	356
CONCLUZIE	360
INDEX.....	366
BIBLIOGRAFIE	376